

Handläggningen av ett tvångsmedelsärende vid Riksenheten mot internationell och organiserad brottslighet

Sammanfattning

Nämnden har granskat handläggningen av ett tvångsmedelsärende vid Riksenheten mot internationell och organiserad brottslighet. Granskningen har syftat till att kontrollera om ärendet handlagts i överensstämmelse med lag eller annan författning. Trots granskningens begränsade omfattning har den aktualiserat många för hemlig tvångsmedelsanvändning centrala frågor.

Nämnden framhåller att grunderna för en ansökan om hemliga tvångsmedel är av central betydelse för om beslutet är rättsenligt och att grunderna därför alltid bör framgå på ett tydligt sätt. Nämnden understryker också att samtliga brott som ligger till grund för tvångsmedelsanvändning tydligt ska anges i ansökan och att detta även innefattar angivande av om det är fråga om t.ex. försök eller förberedelse till brott. När det gäller brottslig verksamhet som pågår mer eller mindre kontinuerligt uttalar nämnden att det vid bedömning av brottsmisstanken är särskilt viktigt att noga analysera underlaget.

Dokumentationen och de svar som åklagaren gett har inte kunnat klarlägga förhållandena på ett tillfredsställande sätt. Nämnden är därför kritisk till handläggningen som i flera avseenden präglats av bristande noggrannhet.

Nämnden betonar att det från ett rättssäkerhetsperspektiv är angeläget att det i efterhand inte råder tveksamhet kring om det funnits förutsättningar för att fatta interimistiska beslut respektive att tillämpa så kallat förenklat förfarande vid beslut om hemlig avlyssning.

I ärendet har tillstånd till hemlig kameraövervakning med en kamerautrustad drönare beviljats avseende ett helt län. Nämnden uttalar att det i liknande fall är särskilt viktigt att förena tillståndet med villkor som begränsar integritetsintrånget för tredje man.

Innehåll

Sammanfattning	1
1. Bakgrund.....	3
2. Rättsliga utgångspunkter	3
2.1. Allmänt om användningen av hemliga tvångsmedel.....	3
2.2. Tillstånd till hemlig avlyssning och hemlig kameraövervakning.....	4
2.3. Särskilt om hemlig kameraövervakning och platsangivelse	5
2.4. Förstöring.....	5
2.5. Dokumentation	5
3. Utredningen	6
3.1. Ansökningarnas utformning m.m.	6
3.2. Intermistiska beslut och förenklat förfarande.....	7
3.3. Hemlig kameraövervakning	7
3.4. Förstöring.....	8
3.5. Dokumentation	8
4. Nämndens bedömning.....	8
4.1. Ansökningarnas utformning m.m.	8
4.2. Intermistiska beslut och förenklat förfarande.....	10
4.3. Särskilt om den hemliga kameraövervakningen och platsangivelsen	11
4.4. Förstöring.....	13
4.5. Dokumentation	13
4.6. Avslutande synpunkter	13
5. Beslut.....	13

1. Bakgrund

En åklagare vid Riksenheten mot internationell och organiserad brottslighet har underrättat Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden (nämnden) om ett beslut att underlåta att underrätta en enskild om hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation (hemlig avlyssning) och hemlig kameraövervakning.

Nämnden beslutade att granska tvångsmedelsärendet för att kontrollera om det handlagts i enlighet med lag eller annan författning.

2. Rättsliga utgångspunkter

2.1. Allmänt om användningen av hemliga tvångsmedel

En grundläggande förutsättning för att få använda hemliga tvångsmedel enligt rättegångsbalken (RB) är att det finns en konkret brottsmisstanke som är föremål för förundersökning. En utgångspunkt är vidare att tvångsmedelsanvändning endast får förekomma när en viss person är skäligen misstänkt för ett konkret brott.¹

För att få använda hemliga tvångsmedel krävs också brott av viss svårhetsgrad. För hemlig avlyssning och hemlig kameraövervakning krävs som utgångspunkt att brottet ska ha två års fängelse som minimistraff (27 kap. 18 § andra stycket 1 och 27 kap. 20 a § andra stycket 1 RB). Hemlig avlyssning och hemlig kameraövervakning får äga rum även för gärningar som är straffbara som försök, förberedelse och stämpling till sådana brott (27 kap. 18 § andra stycket 8 och 27 kap. 20 a § andra stycket 3 RB).

Ett annat grundläggande krav för att få använda hemliga tvångsmedel är att åtgärden är av synnerlig vikt för utredningen.² Tvångsmedel enligt RB syftar till att genomföra utredning och lagföring av brott som har begåtts och har inte till ändamål att förhindra brottsliga gärningar. En annan sak är att åtgärderna, när det gäller de osjälvständiga brottsformerna, kan leda till att brottet inte fullbordas och att åtgärderna på det sättet får en preventiv bieffekt.³

¹ Se t.ex. 27 kap. 20 § RB och 27 kap. 20 b § RB.

² Se t.ex. 27 kap. 20 § RB och 27 kap. 20 b § RB.

³ Prop. 2013/14:237 s. 95 f. och prop. 1988/89:124 s. 42. Se även Lindberg, Gunnel, Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas? 5 uppl., Norstedts Juridik 2022, s. 569.

2.2. Tillstånd till hemlig avlyssning och hemlig kameraövervakning

I ett beslut om tillstånd till hemlig avlyssning ska det anges bl.a. vilket telefonnummer eller annan adress samt vilken tid som tillståndet avser (27 kap. 21 § tredje stycket RB). Hemlig avlyssning får endast avse en teleadress eller elektronisk kommunikationsutrustning som under den tid som tillståndet avser innehas eller har innehavts av den misstänkte eller annars kan antas ha använts eller komma att användas av den misstänkte (27 kap. 20 § första stycket 1 RB), eller en teleadress eller elektronisk kommunikationsutrustning som det finns synnerlig anledning att anta att den misstänkte under den tid som tillståndet avser har kontaktat eller kommer att kontakta (27 kap. 20 § första stycket 2 RB).

I ett beslut att tillåta hemliga tvångsmedel ska, när det finns skäl för det, anges villkor för att tillgodose intresset av att enskildas personliga integritet inte kränks i onödan (27 kap. 21 § sjätte stycket RB).

Beslut om hemliga tvångsmedel meddelas av rätten efter framställning av åklagare (27 kap. 21 § första stycket RB). När åklagare gör en framställning till domstol om tillstånd till hemlig avlyssning ska enligt huvudregeln ett offentligt ombud förordnas och ett sammanträde hållas (27 kap. 28 § RB). Eftersom det i ett tillstånd till avlyssning alltid ska anges vilket telefonnummer eller vilken annan adress eller kommunikationsutrustning som avlyssningen avser, krävs ett nytt tillstånd om den som avlyssnas byter telefonnummer. I syfte att effektivisera förfarandet har det införts en möjlighet för rätten att i vissa fall fatta ytterligare tillståndsbeslut om hemlig avlyssning utan att hålla sammanträde. För att detta s.k. förenklade förfarande ska få användas krävs att det tidigare tillståndet avser samma person och grundas på samma omständigheter som den nya ansökan samt att ett sammanträde skulle vara utan betydelse för rättens prövning (27 kap. 28 a § RB).

Under vissa förutsättningar får tillstånd till hemlig avlyssning och hemlig kameraövervakning ges av åklagaren i avvaktan på rättens beslut. En förutsättning för ett sådant interimistiskt beslut är att det kan befaras att inhämtande av rättens tillstånd skulle medföra en fördröjning av väsentlig betydelse för utredningen (27 kap. 21 a § första stycket RB). Syftet med bestämmelsen är att åklagare undantagsvis ska kunna besluta om tvångsmedlen när omständigheterna är sådana att det antingen inte finns någon faktisk möjlighet att inhämta ett domstolsbeslut, t.ex. på grund av att frågan aktualiseras vid en sådan tidpunkt att det inte finns någon domare tillgänglig som kan fatta beslut, eller att den fördröjning det skulle innebära att invänta rättens beslut gör att åtgärden riskerar att gå om intet. Möjligheten att besluta interimistiskt ska tillämpas restriktivt. I förarbetena framhålls att

interimistiska beslut endast undantagsvis bör förekomma och då främst vid tidpunkter när en domstolsprövning inte är möjlig inom domstolarnas ordinarie öppettider eller inom jourdomstolssystemet.⁴

2.3. Särskilt om hemlig kameraövervakning och platsangivelse

I ett tillstånd till hemlig kameraövervakning ska det anges vilken plats tillståndet avser (27 kap. 21 § fjärde stycket RB). Åtgärden får som huvudregel avse endast en plats där den skäligen misstänkte kan antas komma att uppehålla sig (27 kap. 20 b § andra stycket RB). Hemlig kameraövervakning kan avse såväl allmänna som enskilda platser både inomhus och utomhus.⁵ Det som är avgörande är att det finns en koppling mellan den skäligen misstänkte och platsen i fråga.⁶

Hemlig kameraövervakning får, liksom andra hemliga tvångsmedel, beslutas endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse (27 kap. 1 § tredje stycket RB). För frågan om tillstånd till hemlig kameraövervakning kan det vid bedömningen av om det är proportionerligt att medge tillstånd till övervakningen ha stor betydelse hur många personer som kan antas komma att befinna sig på eller passera platsen.⁷

2.4. Förstöring

Regler om bevarande och förstöring av upptagningar och uppteckningar (material) från bl.a. hemlig avlyssning och hemlig kameraövervakning finns i 27 kap. 24 § RB. Av paragrafen framgår att material, i de delar det är av betydelse från brottsutredningssynpunkt, ska bevaras till dess att förundersökningen har lagts ner eller avslutats eller, om åtal väckts, målet avgjorts slutligt. Materialet ska därefter förstöras.

2.5. Dokumentation

Enligt Åklagarmyndighetens föreskrifter om diarieföring (ÅFS 2005:19) ska uppgifter om hemliga tvångsmedel registreras i ett tvångsmedelsdiarium (3 §). De uppgifter som krävs för att kunna följa handläggningen av ett ärende ska registreras i diariet (6 §).

⁴ Prop. 2011/12:55 s. 131.

⁵ Lexino lagkommentar avseende 27 kap. 20 b § RB, avsnitt 2.2.

⁶ Prop. 1995/96:85 s. 30 ff.

⁷ Lexino lagkommentar avseende 27 kap. 20 b § RB, avsnitt 2.2.

3. Utredningen

3.1. Ansökningarnas utformning m.m.

Nämnden har tagit del av handlingarna i tvångsmedelsärendet. Med anledning av de iakttagelser som gjorts har nämnden ställt ett antal frågor till handläggande åklagare. Av handlingarna i ärendet och åklagarens svar framgår såvitt nu är av intresse följande.

Åklagaren har inledningsvis ansökt om och beviljats tillstånd till hemlig avlyssning. I ansökningar och tillstånd anges att de teleadresser som den hemliga avlyssningen avsåg kunde antas användas av de misstänkta. Av underlaget till ansökan om hemlig avlyssning framgår dock att dessa teleadresser istället användes av två personer som de misstänkta förväntades kontakta. Åklagaren har på fråga uppgett att syftet med avlyssningen varit att avlyssna adresser som de misstänkta kunde kontakta och att detta klarläggs genom ett förbehåll i ansökan samt i tillståndet där det anges att beslutet endast gäller när misstänkt deltar i meddelandet.

I samtliga ansökningar och tillstånd som finns i ärendet har ett fullbordat brott angetts som grund för tvångsmedelsanvändningen. Beträffande brottsmisstanken framgår av polisens framställan gällande ovan angiven hemlig avlyssning i huvudsak följande. De misstänkta, som inte är hemmahörande i Sverige, tillhör ett internationellt nätverk som stjälar exklusiva bilar i bl.a. Sverige. Brotten begås i s.k. brottsserier som sker periodvis. Det fanns uppgifter om att de misstänkta skulle resa in i landet och i samband med det kontakta de personer vars teleadresser skulle avlyssnas för att få hjälp med boende. I framställan redogörs även kortfattat för två tidigare tillfällen då de misstänkta ska ha försökt respektive lyckats begå brott i Sverige. Uppgift om datum för dessa två tillfällen saknas.

Åklagaren har ombetts redogöra för den konkreta brottsmisstanke som legat till grund för den hemliga avlyssningen och på vilket sätt avlyssningen bedömdes vara av synnerlig vikt för utredningen av det angivna fullbordade brottet. Åklagaren har i huvudsak uppgett följande. Personerna har varit misstänkta för både begångna gärningar och eventuellt kommande gärningar. Det har varit en pågående verksamhet. Syftet med avlyssningen har varit att utreda de begångna brotten och de eventuellt planerade brotten genom att få möjlighet att ta del av de samtal de misstänkta förde gällande tillvägagångssättet.

3.2. Intermistiska beslut och förenklat förfarande

Åklagaren har vid ett tillfälle ansökt om hemlig avlyssning avseende en ny teleadress tillhörande en av de misstänkta och då angett att det förenklade förfarandet kunde tillämpas. I polisens framställan om aktuell hemlig avlyssning redogörs dock för nya omständigheter beträffande den misstänkte. Åklagaren har på fråga uppgett att ansökan, såvitt kan bedömas, inte bygger på dessa nya omständigheter utan endast på att det framkommit en ny teleadress till den misstänkte.

Vid två olika tillfällen har åklagaren fattat intermistiska beslut om hemlig avlyssning och hemlig kameraövervakning. Samtliga intermistiska beslut är fattade på en vardag före kl. 16.00. Besluten har anmälts till och fastställts av rätten.

Efter att åklagaren ombetts redogöra för varför en domstolsprövning inte kunde inväntas har åklagaren uppgett i huvudsak följande. Den administratör som handlade ärendet arbetar inte längre inom myndigheten. Utgångspunkten är dock att kontakt tagits med tingsrätten för att utröna om de haft möjlighet att hålla sammanträde samma dag. Då de misstänkta vid denna tidpunkt anlät till landet och de enligt tidigare erfarenheter varit mycket brottsaktiva under den tid befunnit sig i landet fanns behov att snarast påbörja avlyssning och därför fattades interimistiskt beslut.

3.3. Hemlig kameraövervakning

Åklagaren har vid ett tillfälle ansökt om hemlig kameraövervakning avseende en plats där ett antal misstänkta kunde antas komma att uppehålla sig. Platsen är angiven och begränsad till ett visst län och tillståndstiden omfattar ca fyra veckor. Av rättens beslut framgår att tillstånden villkorats på så sätt att de enbart gäller när de misstänkta befinner sig på platsen i samband med utförande av brottsmisstanken. Av polisens framställan framgår att kameraövervakningen skulle genomföras med en fjärrstyrd kamera från hög höjd och på ett sådant sätt att risken för övervakning av utomstående person minimeras genom zoomning. Vidare framgår att kameran skulle manövreras av en för ändamålet utbildad polisman och att bildupptagningen skulle följas kontinuerligt under tiden för övervakningen. Av samma framställan framgår även att kameraövervakningen skulle påbörjas då det genom spaning alternativt avlyssning kunde konstateras att en misstänkt agerade inom brottsplanen och att kameraövervakningen skulle avslutas i samband med att misstänkt lämnade området där tillgreppet förväntades ske alternativt i det fall det kunde förstås att misstänkta inte agerade inom brottsplanen.

Gällande syftet med aktuell hemlig kameraövervakning framgår av polisens framställan att de misstänkta ingår i ett internationellt brottsnätverk och bedriver sin verksamhet med yttersta försiktighet. Brotten begås nattetid och innan brotten begås söker gärningsmännen noga av området efter poliser. I framställan beskrivs kortfattat ett tillfälle då konstellationen sökt av en plats utan att fullborda brott. På fråga har åklagaren i huvudsak uppgett att syftet med den hemliga kameraövervakningen varit att utreda de misstänkta modus för att eventuellt kunna utreda och lagföra begångna brott men även brott som ännu inte fullbordats.

3.4. Förstöring

Enligt uppgift har åtal väckts mot ett antal misstänkta i ärendet. Fem månader efter att målet avgjorts slutligt genom lagakraftvunnen dom har åklagaren fattat beslut om att materialet ska förstöras. På fråga har åklagaren uppgett att dröjsmålet med förstöringsbeslutet berott på arbetsanhopning och förbi-seende.

3.5. Dokumentation

I ärendet finns en handling med information om att en person underrättats om att denne varit föremål för hemlig tvångsmedelsanvändning. De närmare omständigheterna kring tvångsmedelsanvändningen går dock inte att utläsa av handlingarna i tvångsmedelsärendet. På fråga har åklagaren uppgett att aktuell handling verkar avse en person som tillhör ett annat ärende.

4. Nämndens bedömning

4.1. Ansökningarnas utformning m.m.

Nämnden kan konstatera att de teleadresser som har angetts i de inledande ansökningarna om hemlig avlyssning var sådana som innehades av andra än de misstänkta och som de misstänkta kunde förväntas kontakta. Teleadresserna var således inte sådana som användes av de misstänkta och som avses i 27 kap. 20 § första stycket 1 RB. De misstänkta anknötning till teleadresserna har därmed inte angetts på ett korrekt sätt i ansökningarna. Vad åklagaren anfört i denna del påverkar inte den bedömningen. Det är viktigt, inte minst ur ett granskningsperspektiv, att ansökningar om hemlig tvångsmedelsanvändning utformas på ett sådant sätt att de inte kan missförstås.

Som framgått har åklagaren i samtliga ansökningar i ärendet angett ett fullbordat brott som grund för tvångsmedelsanvändningen. Enligt nämnden är det av underlaget i ärendet svårt att utläsa vilka konkreta faktiska

omständigheter som legat till grund för bedömningen av den i de inledande ansökningarna angivna brottsmisstanken. Som framgått saknas t.ex. uppgift om tid för den eller de begångna gärningarna. Inte heller åklagarens svar har bringat någon klarhet i detta avseende.

Enligt nämnden finns det också oklarheter gällande syftet med den hemliga tvångsmedelsanvändningen i förhållande till kravet på att åtgärden ska vara av synnerlig vikt för utredningen. Med det avses utredningen av ett redan begånget brott, inkluderande t.ex. försöks- och förberedelsebrott. I det aktuella ärendet förefaller tvångsmedlen i vissa fall snarare ha använts som ett renodlat spaningshjälpmedel. Det är inte ett tillåtet ändamål för tvångsmedelsanvändningen.

Mot bakgrund av det anförda vill nämnden betona vikten av att åklagaren inför användning av integritetskänsliga hemliga tvångsmedel noga bedömer underlaget för brottsmisstanken. Nämnden vill även framhålla att grunderna för en ansökan om hemliga tvångsmedel – såsom de faktiska omständigheterna och syftet med tvångsmedelsanvändningen – är av central betydelse för om beslutet är rättsenligt. De bör därför alltid framgå på ett tydligt sätt.

Åklagaren har i svar till nämnden uppgett att syftet med den hemliga tvångsmedelsanvändningen också varit att utreda ett eventuellt kommande planerat brott. Som framgått anges i åklagarens ansökningar dock endast fullbordat brott som grund för tvångsmedelsanvändningen. Detta förhållande – i kombination med att syftet med tvångsmedelsanvändningen inte tydligt framgått – har väckt frågor och försvårat nämndens granskning.

Såvitt gäller det nu granskade ärendet saknas i och för sig anledning att ifrågasätta att det åtminstone delvis funnits förutsättningar för att använda hemliga tvångsmedel för att utreda ett eventuellt kommande planerat brott. Nämnden vill dock framhålla att samtliga brott som ligger till grund för tvångsmedelsanvändning tydligt ska anges i ansökan. Detta innefattar även angivande av att det är fråga om en osjälvständig brottsform som t.ex. försök, förberedelse eller stämpling till brott. Precisering av brottet är nödvändig bl.a. för att tvångsmedelsanvändningen ska kunna kontrolleras i efterhand.

Att en ansökan om tillstånd till hemliga tvångsmedel är klar och tydlig är också särskilt viktigt eftersom rättens beslut i princip alltid tecknas direkt på denna. Som nämnden tidigare uttalat åligger det åklagaren att utforma

ansökan så att den både uppfyller de formella kraven på vad ett beslut om tillstånd ska innehålla och ger korrekta förutsättningar för prövningen.⁸

Slutligen vill nämnden framföra följande. Som framgått krävs för hemlig avlyssning och hemlig kameraövervakning misstanke avseende ett konkret brott. Att någon misstänkts delta i viss brottslig verksamhet är inte tillräckligt. När misstanken som i detta fall avser en brottslig verksamhet som pågår mer eller mindre kontinuerligt är det därför viktigt att noga bedöma underlaget och skilja mellan misstanke om redan begångna brott respektive planerade brott och att analysera om förberedelseåtgärder avser ett konkret brott eller mera allmänt är avsedda att underlätta framtida brottslig verksamhet.⁹ Enligt nämnden finns det anledning att ifrågasätta i vilken mån en sådan analys gjorts i det nu granskade ärendet.

4.2. Intermistiska beslut och förenklat förfarande

I ärendet har åklagaren fattat ett antal interimistiska beslut om hemliga tvångsmedel. Samtliga beslut är fattade på en vardag före kl. 16.00.

Nämnden har förståelse för att det kan ta tid att inhämta ett domstolsbeslut, även om behovet av tvångsmedlet uppstår under domstolarnas öppettider, och att det i vissa fall därmed kan föreligga förutsättningar för ett interimistiskt beslut.¹⁰ Med hänsyn bl.a. till den i ärendet aktuella brottsmisstanken och åklagarens svar har det varit svårt att utläsa varför en domstolsprövning inte kunde inväntas. Nämnden vill med anledning av detta framhålla följande.

Domstolsprövning utgör en viktig rättssäkerhetsgaranti. Från ett rättssäkerhetsperspektiv bör det därför inte finnas tveksamheter kring om det vid tidpunkten för ett intermistiskt beslut funnits rättsliga förutsättningar för detta och vilka omständigheter som därvid beaktats. I det ligger också att saken ska kunna gå att kontrollera vid en granskning i efterhand. Enligt nämnden är detta särskilt viktigt i ett fall som det nu granskade där det fattats flera intermistiska beslut vid tidpunkter som lagstiftaren inte i första hand tänkt sig och det varit fråga om bl.a. hemlig kameraövervakning som är ett särskilt integritetskänsligt hemligt tvångsmedel.

Det ovan anförda har också bäring på frågan om tillämpning av det förenklade förfarandet. I det granskade ärendet har åklagaren uppgett att ansökan om

⁸ Se nämndens uttalande den 21 juni 2021 "Hanteringen av hemliga tvångsmedel vid åklagarkammaren i Eskilstuna" dnr 136-2019.

⁹ Jfr Lindberg, Gunnel, Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas? 5 uppl., Norstedts Juridik 2022, s. 572.

¹⁰ Jfr prop. 2011/12:55 s. 131.

hemlig avlyssning såvitt kan bedömas endast grundas på att det framkommit en ny teleadress till den misstänkte. Trots detta redogörs i underlaget för nya omständigheter.

Kravet på att ett domstolsbeslut om hemlig avlyssning ska föregås av sammanträde med närvaro av ett offentligt ombud utgör viktiga delar av det system med rättssäkerhetsgarantier som omgärdar tillämpningen av de hemliga tvångsmedlen. I lagens förarbeten anförs att integritetsskydds- och rättssäkerhetsgarantier talar för att det förenklade förfarandet endast ska få tillämpas undantagsvis i vissa specifika situationer.¹¹ Enligt nämnden är det därför viktigt att det inte, som i aktuellt fall, råder tveksamheter kring om det är nya omständigheter som utgjort grund för den tillkommande ansökan och om det därmed funnits förutsättningar för att tillämpa det förenklade förfarandet.

4.3. Särskilt om den hemliga kameraövervakningen och platsangivelsen

Hemlig kameraövervakning är ett tvångsmedel som innebär långtgående intrång i enskildas personliga integritet. Vid bedömningen av om åtgärden är proportionerlig är platsangivelsen och de närmare förutsättningarna för verkställighet centrala.

I ärendet har åklagaren begärt och beviljats tillstånd till hemlig kameraövervakning med en kamerautrustad drönare avseende ett helt län. Det kan konstateras att platsen för kameraövervakningen angetts mycket brett och det är enligt nämnden tveksamt om platsen angetts med tillräcklig precision. Platsangivelsen i sig säger i vart fall ganska lite om vad åtgärden innebär i integritetshänseende och risken för integritetsintrång för tredje man.

Nämnden har förståelse för att det i vissa fall finns behov av en vid platsangivelse. Nämnden är också medveten om att de kriminellas beteenden och den tekniska utvecklingen har lett till att det i rättstillämpningen skett en uppluckring av platsbegreppet som innebär att det begärs och beviljas tillstånd till hemlig kameraövervakning avseende stora områden.¹² Det är också mot bakgrund av denna utveckling som det genom en lagändring som träder i kraft den 1 oktober 2023 kommer att bli möjligt att knyta hemlig kameraövervakning till en skäligen misstänkt person i stället för en viss plats.¹³

¹¹ Prop. 2019/20:145 s. 17.

¹² Se SOU 2022:19 s. 321 ff. och prop. 2022/23:126 s. 146 f.

¹³ Se prop. 2022/23:126 143 f.

För det fall det är nödvändigt att ange en relativt vid plats är det enligt nämndens mening särskilt viktigt att förena tillståndet med villkor som minimerar integritetsintrånget för tredje man. I det nu granskade ärendet finns ett antal sådana villkor, vilket i och för sig är positivt. Endast ett av dessa har dock skrivits in som villkor i tingsrättens beslut. Övriga villkor, som främst gäller begränsning av verkställigheten, framgår enbart av polisens framställan.

Som nämnden tidigare uttalat är en framställan från polisen om hemlig tvångsmedelsanvändning ofta omfattande, vilket innebär en risk för att informationen blir otydlig eller går förlorad och även att känsliga uppgifter från en pågående förundersökning blir tillgängliga för fler personer än nödvändigt.¹⁴ Nämnden anser därför att åklagaren, som är den som bäst känner ärendet, bör verka för att eventuella begränsningar eller för verkställigheten centrala förutsättningar i stället anges som villkor i beslut om tillstånd till hemliga tvångsmedel.

Angivande av integritetsbegränsande villkor är också viktigt med avseende på det sätt som den hemliga kameraövervakningen genomförts i det nu granskade ärendet. I fall med drönarövervakning finns nämligen särskilt stora risker för att ett stort antal, för brottsutredningen ovidkommande, personer drabbas av obefogat integritetsintrång. Enligt nämnden skulle exempel på lämpliga villkor även kunna vara att kameran endast får vara aktiv när drönaren är i luften och/eller att man bör undvika att avbilda okända personer och allmänhet som inte agerar med en misstänkt personen på ett sådant sätt att de kan identifieras.¹⁵

En ytterligare aspekt är att det med vida platsangivelser och drönarövervakning finns risk att hemlig kameraövervakning verkställs på ett sätt som innebär stora integritetsintrång, t.ex. om kameraövervakning riktas in i en bostad från någon plats utanför eller mot andra särskilt integritetskänsliga platser.¹⁶ Beroende på omständigheterna kan det därför i liknande fall finnas anledning att undanta vissa platser eller vissa typer av platser från en ansökan om tillstånd till hemlig kameraövervakning. Såvitt framgår har några sådana överväganden inte gjorts i det nu granskade ärendet.

Nämnden vill slutligen framhålla att angivande av tydliga och kvalitativa villkor som minimerar risken för onödiga integritetsintrång kommer att bli än viktigare i och med den nya lagstiftning som snart träder i kraft. Den innebär

¹⁴ Se nämndens uttalande den 21 september 2022 "Granskning av ärenden vid Åklagarmyndigheten i vilka hemlig kameraövervakning använts" dnr 151-2019.

¹⁵ Jfr SOU 2022:19 s. 338.

¹⁶ Jfr prop. 2022/23:126 s. 157.

att det blir möjligt att knyta hemlig kameraövervakning till person i stället för plats och att åklagare blir skyldiga att i samband med ansökan föreslå de villkor som ska gälla.

4.4. Förstöring

Genom reglerna om förstöring ska det säkerställas att material från hemliga tvångsmedel inte bevaras under längre tid än nödvändigt. I det granskade ärendet har förstöringsbeslutet fattats först fem månader efter att målet avgjordes slutligt. Nämnden vill därför återigen understryka vikten av att beslut om förstöring fattas med erforderlig skyndsamhet.¹⁷

4.5. Dokumentation

Såvitt framkommit finns i ärendet en handling avseende hemlig tvångsmedelsanvändning mot en person som tillhör ett annat ärende. Nämnden konstaterar att diarieföringen med avseende på denna handling inte gjorts i enlighet med Åklagarmyndighetens föreskrifter om diarieföring. Nämnden vill därför framhålla vikten av att det råder god ordning i ärenden gällande hemlig tvångsmedelsanvändning.

4.6. Avslutande synpunkter

Granskningen av handläggningen har trots dess begränsade omfattning aktualiserat många för hemlig tvångsmedelsanvändning centrala frågor. Dokumentationen och de svar som åklagaren gett har inte kunnat klarlägga förhållandena på ett tillfredsställande sätt. Nämnden är därför kritisk till handläggningen som i flera avseenden präglats av bristande noggrannhet.

5. Beslut

Med detta uttalande avslutas ärendet.

På Säkerhets- och integritetsskyddsnämndens vägnar

Gunnel Lindberg

I avgörandet har deltagit: Gunnel Lindberg (ordförande), Barbro Thorblad, Anti Avsan, Charlotta Bjälkebring Carlsson, Matheus Enholm, Christina Linderholm och Olle Sandahl (enhälligt).

¹⁷ Se nämndens uttalande den 24 mars 2021 "Handläggningen av ett tvångsmedelsärende vid Riksenheten mot internationell och organiserad brottslighet" dnr 57-2020.

Föredragande: Linnea Barkhagen

Expedition till:

Riksenheten mot internationell och organiserad brottslighet

För kännedom till:

Åklagarmyndigheten (Huvudkontoret, Tillsynsavdelningen)